

Sakari Punnonen

VARHAISKASVATUKSEN OPETTAJIEN NÄKEMYKSIÄ SEKSUAALIKASVATUKSESTA VARHAISKASVATUKSESSA

Kasvatustieteiden ja kulttuurin tiedekunta
Kandidaatintutkielma
Huhtikuu 2021

TIIVISTELMÄ

Sakari Punnonen: Varhaiskasvatuksen opettajien näkemyksiä seksuaalikasvatuksesta varhaiskasvatuksessa
Kandidaatintutkielma
Tampereen yliopisto
Kasvatustieteen tutkinto-ohjelma
Huhtikuu 2021

Tämän tutkimuksen tavoite oli selvittää, millaisia näkemyksiä varhaiskasvatuksen opettajilla on varhaiskasvatuksen kontekstissa toteutettavasta seksuaalikasvatuksesta. Tarkastelun kohteena olivat tarkemmin opettajien käsitykset pienten lasten seksuaalisuudesta sekä seksuaalikasvatuksen edellytyksistä, merkityksestä ja sisällöistä.

Seksuaalisuus on ihmisyyden osa-alue, joka läpäisee elämän sekä pitkittäis- että poikittaissuunnassa. Seksuaalisuus on läsnä ihmisen elämässä koko elämänkaaren ajan ja se kytkeytyy kiinteästi muihin elämänalueisiin. Seksuaalikasvatus tukee lapsen tervettä kehitystä ja seksuaalisuuteen vaikuttavien tietojen, taitojen ja asenteiden omaksumista vaikuttaen kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin sekä lapsuudessa että aikuisiällä. Laadukas seksuaalikasvatus edellyttää ymmärrystä sen tarpeellisuudesta, suunnitelmallisuutta, kasvattajien riittäviä valmiuksia tietojen ja asenteiden osalta sekä toimivaa yhteistyötä varhaiskasvatuksen ja perheen kesken. Seksuaalikasvatukseen kuuluu laaja joukko sisältöaiheita konkreettisista tietosisällöistä perustavanlaatuisiin asenteisiin.

Tutkimuksen aineisto kerättiin haastatteleamalla kolmea varhaiskasvatuksen opettajan kelpoisuuden suorittanutta keväällä 2021. Aineisto analysoitiin kvalitatiivisen sisällönanalyysin keinoin teemoittelemalla haastatteluvastauksista ilmenneitä näkemyksiä. Analyysi tehtiin osin aineistolähtöisesti ja osin teorialähtöisesti.

Tutkimuksen tulokset kertovat opettajien näkevän varhaiskasvatuksen seksuaalikasvatuksen tarpeellisena ja tärkeänä sekä yksittäisen lapsen että yhteiskunnan kannalta. He tunnistivat lapsuusiän seksuaalisuuden olemassaolon sekä useita sen ilmenemismuotoja. He toivat esiin laajasti seksuaalikasvatuksen sisältöaiheita korostaen hieman seksuaalioikeuksia ja huomioivat joitakin keskeisiä edellytyksiä laadukkaalle seksuaalikasvatukselle. Tulokset antavat kuvaa joistakin varhaiskasvatuksen opettajilla esiintyvistä tiedoista ja näkemyksistä seksuaalikasvatukseen liittyen ja luo hieman positiivista kuvaa seksuaalikasvatuksen kehityssuunnasta.

Avainsanat: seksuaalikasvatus, kehotunnekasvatus, seksuaalisuus, varhaiskasvatus

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -ohjelmalla.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	4
2	TEORIATAUSTA	6
2.1	SEKSUAALISUUS	6
2.2	SEKSUAALIKASVATUS.....	9
2.2.1	<i>Seksuaalikasvatuksen toteuttaminen</i>	10
2.2.2	<i>Seksuaalikasvatuksen edellytykset</i>	11
2.2.3	<i>Seksuaalikasvatuksen merkitys</i>	12
2.2.4	<i>Seksuaalikasvatuksen sisällöt</i>	13
3	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	16
3.1	TUTKIMUSKYSYMYKSET	16
3.2	TUTKIMUSOTE	16
3.3	AINEISTO	17
3.4	ANALYYSI	19
3.5	METODOLOGIAN LUOTETTAVUUS	20
4	TULOKSET	21
4.1	SEKSUAALISUUS LAPSUUDESSA	21
4.2	SEKSUAALIKASVATUKSEN EDELLYTYKSET	22
4.3	SEKSUAALIKASVATUKSEN MERKITYS	23
4.4	SEKSUAALIKASVATUKSEN SISÄLLÖT	25
5	POHDINTA	27
5.1	TULOSTEN POHDINTA	27
5.2	TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS	30
5.3	JATKOTUTKIMUKSET	32
6	LÄHTEET	33

1 JOHDANTO

Lapsuus on vanhastaan monesti nähty yleismaailmallisesti ja biologisesti aivan erillisenä elämänosana aikuisuudesta, johon kuuluu muun muassa seksuaalisuuden puuttuminen eli niin kutsuttu lapsuuden viattomuus. Tämä näkemys on sittemmin haastettu ja nykytieteissä lapsuus nähdään enemmän sosiaalisena konstruktiona, joka ei ole luonnostaan selvärajaisesti erillinen osa elämänkaarta, eikä myöskään toteudu samalla tavoin eri aikoina ja eri kulttuureissa. Täten myös lapsuuden viattomuus on aikuisten luoma sosiaalinen konstruktio ja kulttuurisidonnainen moraalinen näkökanta – aikuisten keksimä muotti lapsuudelle, joka ei vastaa lasten elämismaailmaa. (Robinson, 2008, s. 115.)

Seksuaalisuuden ollessa osa lapsuutta tulee tarpeelliseksi kasvatus, joka tähtää tämän elämänalueen tukemiseen. Seksuaalikasvatus ei kuitenkaan ole yhtä vakiintunut osa muodollista varhaiskasvatustoimintaa kuin monet muut kasvatuksen osa-alueet. Sen toteuttamista ovat kauan jarruttaneet esimerkiksi tiedon puute, pelko ja virheelliset kulttuuriset uskomukset (Cacciatore, Ingman-Friberg, Apter, Sajaniemi & Kaltiala, 2020, s. 2), kuten edellä mainittu lapsuuden viattomuus -diskurssi, sekä aktiiviset pyrkimykset joidenkin ryhmittymien taholta estää seksuaalisuuteen ja etenkin sen moninaisuuteen liittyvistä asioista kertomisen lapsille (Robinson, 2008, s. 118).

Seksuaalisuus ja siihen liittyvä kasvatus näyttäisi olevan melko vähän tunnettu ja jokseenkin kartettu osa-alue päiväkotikäisten lasten kasvatuksessa. Vaikka seksuaalikasvatus nähdään yleisesti hyödyllisenä sekä yksilön että yhteiskunnan kannalta, sen ei useinkaan katsota olevan olennainen osa leikki-iän kasvatusta. Esimerkiksi Ylen uutisessa (Heikel, 2021) Ruotsin nuoriin naisiin kohdistuvasta väkivallasta asiantuntija tunnistaa seksuaalikasvatuksen merkityksen seksuaalisen ja parisuhdeväkivallan kitkemisessä ja toivoo sen lisäämistä alakouluihin. Seksuaalisuuden valmiuksia, sosiaalisen toiminnan periaatteita ja myös väkivallattomuutta opetellaan kuitenkin jo ennen kouluikää.

Tämä varhainen oppiminen kantautuu vahvasti myöhempään elämään ja hyvinvointiin (Davies & Robinson, 2010, s. 259), minkä vuoksi suunnitelmallinen ja pedagogisesti pohdittu seksuaalikasvatus on tarpeen jo varhaiskasvatuksessa.

Tarpeellisuuden tunnustamisen lisäksi varhaisen seksuaalikasvatuksen haasteena ovat myös kasvattajien valmiudet ja asenteet. Aikuiset voivat esimerkiksi olla vastahakoisia nimeämään lasten sukuelimiä (Honig, 2000, s. 72), heille on tarjolla niukemmin tietoa lasten seksuaalisuudesta ja sen tukemisesta kuin muista kehityksen ja kasvatuksen osa-alueista (Sciaraffa & Randolph, 2011, s. 32) ja he voivat tuntea aiheen yleisesti epämukavaksi (Counterman & Kirkwood, 2013). Seksuaalikehitys tulisi saada kasvatustoiminnassa samalle tasolle muiden kehityksen osa-alueiden kanssa, mikä vaatii lisää tukea ja resursseja (Sciaraffa & Randolph, 2011, s. 38), kuten myös aiheesta puhumista kasvatustieteen kentällä. Tämä tutkimus osallistuu osaltaan tähän keskusteluun nostamalla seksuaalikasvatusta esille kasvatustieteiden sisällä.

Seksuaalikasvatus on siis tarpeellinen, mutta vielä verrattain vähän tiedostettu kasvatuksen alue. Varhaiskasvatuksen seksuaalikasvatuksen kehittämisen ja laadun varmistamisen kannalta on tarpeellista tuntea henkilöstön – erityisesti ryhmän toiminnasta päävastuussa olevien opettajien – tuntemusta ja käsityksiä varhaislapsuuden seksuaalisuudesta sekä lasten seksuaalikasvatuksesta. Tällaisen tiedon pohjalta on mahdollista kehittää seksuaalikasvatusta esimerkiksi tarjoamalla kasvattajille tarvittaessa koulutusta aiheesta tai sisällyttämällä se nykyistä vahvemmin varhaiskasvatusta ohjaaviin asiakirjoihin. Tämä tutkimus pyrkii vastaamaan tähän tarpeeseen luomalla kuvaa varhaiskasvatuksen opettajien asenteista ja käsityksistä seksuaalikasvatukseen liittyen.

2 TEORIATAUSTA

2.1 Seksuaalisuus

Seksuaalisuus on monitahoinen ja terminä vaikeasti määriteltävä osa ihmiselämää (Bolin & Whelehan, 2009, s. 32). Cavendishin (2010, s. 384) mukaan seksuaalisuus viittaa siihen, kuinka ihminen kokee ja ilmaisee itseään seksuaalisena olentona. Seksuaalisuus liitetään usein vahvasti seksiin ja lisääntymiseen, mutta siihen kuuluu olennaisesti myös useita muita osia, kuten identiteetti, sosiaalinen sukupuoli, käyttäytyminen, arvot ja ajatukset intiimiydestä (Sciaraffa & Randolph, 2011, s. 33).

Seksuaalisuuden monimutkaisuutta terminä ja ilmiönä kuvaa hyvin se, että jopa Maailman terveysjärjestö WHO on päässyt sen määrittelemisessä vain ehdotukseen saakka. WHO on ehdottanut ja käyttää epävirallisena määritelmänään seuraavaa:

Seksuaalisuus on keskeinen osa ihmisyyttä kaikissa elämän vaiheissa, ja se käsittää sukupuolen, sukupuoli-identiteetin ja sukupuoliroolit, seksuaalisen suuntautumisen, erotiikan, mielihyvän, sukupuolisuhteet ja lisääntymisen. Seksuaalisia kokemuksia ja seksuaalisuuden ilmenemismuotoja ovat ajatukset, fantasiat, halut, uskomukset, asenteet, käyttäytyminen, seksuaalisuuden harjoittaminen, roolit ja suhteet. Vaikka seksuaalisuus voi pitää sisällään kaikki nämä ulottuvuudet, ihminen ei aina koe tai ilmennä niitä kaikkia. Biologiset, psykologiset sosiaaliset, taloudelliset, poliittiset, eettiset, lailliset, historialliset, uskonnolliset ja hengelliset tekijät vaikuttavat vuorovaikutuksessa seksuaalisuuteen. (WHO, 2006, s. 5; suomennos WHO ym., 2010, s. 16.)

Seksuaalisuudesta puhuttaessa on siis olennaista ymmärtää, että kyse ei ole vain eroottisävytteisistä tai seksin harrastamiseen liittyvistä asioista, vaan ihmisyyteen erottamattomasti kuuluvasta elämänalueesta, joka linkittyy vahvasti kaikkeen fyysis-psykkis-sosiaalisena ihmisenä olemiseen. Keskeistä on myös se, että seksuaalisuus on olemassa koko elinkaaren ajan, jo ennen syntymää ja aina kuolemaan saakka, ja siten lapsetkin ovat seksuaalisia ihmisiä.

Seksuaalisuus ilmenee varhaiskasvatuskäytännöissä lapsissa monin tavoin. Kenties selkein ja parhaiten tunnistettu seksuaalisuuden ilmentymä on uteliaisuus ja kiinnostus seksuaalisuuteen ja kehoon liittyvistä asioista. Lapset pyrkivät saamaan tietoa esimerkiksi siitä, mistä vauvat tulevat, ja heille on tyypillistä kysellä ja puhua seksuaaliasioista. He tutkivat sekä omaansa että muiden lasten ja aikuisten kehoja tilaisuuden tullen esimerkiksi vessassa ja peseytymistilanteissa ja myös vertailevat sukupuolten kehollisia eroja. Lapset kokevat jo vauvaiässä fysiologisia seksuaalirefleksejä, erektioita ja kostumista, sekä harrastavat itsetyydytystä saadakseen mielihyvää ja rauhoittaakseen itseään. Sukupuoli-identiteetti ja sukupuoliroolit alkavat muotoutua jo vauvana ja ovat leikki-ikänsä lopulla usein hyvin vahvoja ja joustamattomia, ohjaten ja rajoittaen lasten toimintaa. Lapsuudessa opitaan kehoa ja sen toimintoja koskevaa kieltä ja harjoitellaan omasta kehosta huolehtimista. (Sciaraffa & Randolph, 2011, s. 34-36.)

Lapset oppivat ympäristöstään jatkuvasti tietoja, taitoja, asenteita ja normeja lukuisista aiheista, jotka liittyvät seksuaalisuuteen ja seksuaaliterveyteen. Lapsi luo kuvaa itsestään ja kehostaan, harjoittelee sosiaalisia ja emotionaalisia taitoja, normeja ja tapoja sekä opettelee hakemaan fyysistä kosketusta ja nauttimaan siitä. Nämä kaikki ovat keskeisiä tekijöitä sekä lapsuuden että aikuisuuden seksuaalisuuden kokemiselle ja ilmaisemiselle, vaikka itsessään kenties vaikuttaisivat seksuaalisilta asioilta. (Cacciatore, Ingman-Friberg, Lainiala & Apter, 2020, 2730-2731; Cacciatore, Ingman-Friberg, Apter ym., 2020, s. 2; WHO ym., 2010, s. 23-24.)

Seksuaalisuuden sisältyminen lapsuuteen ei ole aina ilmiselvä asia. Varsinkin perinteisemmässä kasvatustajatteluissa sekä joissain kulttuureissa nähdään, että seksuaalisuus liittyy vain murrosiän jälkeiseen elämään ja lapsia pidetään ”viattomina” ja täysin ulkopuolisina seksuaalisesta maailmasta. Tämä näkökanta pohjautuu vanhentuneeseen käsitykseen lapsuuden ja aikuisuuden selvästä ja ehdottomasta kahtiajaosta, joka on tuoreemmassa tieteessä hylätty. (Novitsky, 2016, s. 143; Robinson, 2008, s. 115-116). Koska tämänkaltaisen suhtautuminen lapseen pohjautuu virheelliseen käsitykseen lapsuudesta, sen pohjalta toteutettava kasvatustapa on vähintäänkin puutteellista ja mahdollisesti jopa aktiivisen haitallista lapsen itsetunnolle, kasvulle ja kehitykselle. Kiistämällä lapsen tarve saada tietoa ja kasvatusta seksuaalisuuteen liittyen hänet myös

altistetaan suuremmalle riskille joutua seksuaalisen hyväksikäytön uhriksi, vaikka sillä usein pyritäänkin juuri suojelemaan lapsia hyväksikäytöltä (Robinson, 2008, s. 116). Ajatus, että lapsia on edes mahdollista suojella seksuaalisuuteen liittyvältä tiedolta, on myös virheellinen, sillä lapset kohtaavat näitä asioita joka tapauksessa esimerkiksi median ja muiden lasten kautta (Robinson, 2008, s. 121).

Lapsuuden seksuaalisuus on kuitenkin erilaista kuin aikuisuuden seksuaalisuus. Lasten seksuaalisuuden ilmentymistä ei pidä tulkita ja nähdä aikuisten seksuaalisuuden kautta (WHO ym., 2010, s. 22). Lasten uteliaisuus toisten kehoa kohtaan ei ole eroottista kiinnostusta, vaan lapselle ominaista uteliaisuutta häntä ympäröivään maailmaan, sen ihmisiin ja ilmiöihin (Honig, 2000, s. 70). Samoin pienten lasten itsetyydytyksessä ei ole päämääränä eroottissävytteisen halun purkaminen, vaan lähinnä mukavan tuntemuksen tuottaminen itselle ja itsensä rauhoittaminen. Jotkin lapsuuteen kuuluvat seksuaalisuuden ilmentymät ovat lisäksi enemmän aikuisten matkimista kuin lapsen sisältä lähteviä tarpeita (Chrisman & Couchenour, 2002, s. 24, viitattu lähteessä Sciaraffa & Randolph, 2011, s. 37).

Seksuaalisuutta voisi verrata matematiikkaan. Joidenkin matemaatikoiden mielestä ”todellisen matematiikan” opettelu alkaa vasta yliopistollisissa matematiikan opinnoissa. Kaikki tätä ennen opittu matematiikka on vain pohjataitoja ja yksinkertaistettuja sääntöjä. Nämä pohjataidot ovat toki hyvin tarpeellisia ja ehdottoman välttämättömiä ”todellisen matematiikan” ymmärrykselle, mutta ne eivät ole kyseisen näkökulman mukaan samaa varsinaista matematiikkaa. Samoin jotkut voivat ajatella, että ”todellinen seksuaalisuus” alkaa vasta esimerkiksi puberteetissa. Tätä ennen – jo elämän alusta lähtien – on kuitenkin opittu ja omaksuttu suuri määrä tietoa ja pohjataitoja, jotka ovat välttämättömiä myöhempien elämänvaiheiden seksuaalisuuden käsittelemisessä ja sen kanssa elämisessä. Jos katsotaankin, että lapsuuden seksuaalisuus ei ole todellista tai varsinaista seksuaalisuutta, se on kuitenkin selvästi olemassa ja merkityksellistä ja siihen tulee kiinnittää kasvatuksessa huomiota.

2.2 Seksuaalikasvatus

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2018, s. 23) määrittelee kasvatuksen toiminnaksi, joka muun muassa välittää eteenpäin, muovaa ja uudistaa arvoja, tapoja, normeja ja kulttuuria sekä tukee kasvatettavan identiteetin kehittymistä ja ohjaa eettiseen elämään. Seksuaalikasvatus noudattaa samaa linjaa kuin tämä näkemys yleistason kasvatuksesta, mutta keskittyy seksuaalisuuteen liittyviin vastaaviin sisältöihin. Seksuaalikasvatuksen standardien (WHO ym., 2010, s. 19) mukaan seksuaalikasvatus pyrkii seksuaalisuuteen liittyvien fyysisten, psyykkisten, emotionaalisten ja sosiaalisten puolten omaksumiseen, tukemaan seksuaalisuuden kehittymistä, antamaan valmiudet seksuaalisuuden ymmärtämiselle ja siitä nauttimiselle sekä ihmissuhteissa toimimiselle ja opettamaan vastuulliseen, eettiseen ja yhteiskuntaa parantavaan elämäntapaan.

Seksuaalikasvatus on tärkeää erottaa seksuaalivalistuksesta, jonka tarkoitus on suurelta osin valmistella nuoria seksin harrastamiseen. Seksuaalikasvatus ei pyri antamaan valmiuksia seksuaaliseen toimintaan, vaan tähtää laajempaan oppimiseen ja kasvamiseen yleisen ja seksuaalisen hyvinvoinnin tukemiseksi, mikä toki vaikuttaa olennaisesti myös, kun ihminen aikanaan alkaa harrastaa seksiä ja solmia seksuaalissävytteisiä ihmissuhteita.

Cacciatore, Ingman-Friberg ja Apter tovereineen (2020) ehdottavat seksuaalikasvatuksen sijaan käytettäväksi termiä kehotunnekasvatus, jonka he totesivat olevan varhaiskasvatuksen ammattilaisten mielestä parempi vaihtoehto erityisesti vanhempien kanssa toimiessa. Myös Väestöliitto (2020) kannattaa tätä termiä esittäen sen sopivan paremmin lasten kohdalle. Tässä tutkimuksessa käytetään kuitenkin termiä seksuaalikasvatus, koska seksuaalisuus-sanan välttelyn voidaan nähdä piilottelevan lapsuuden seksuaalisuuden olemassaoloa ja tätä kautta haitata seksuaalikasvatuksen tarpeellisuuden tunnustamista yhteiskunnallisella tasolla. Kuten seksuaaliterveyden asiantuntijat kommentoivat Cacciatoren, Ingman-Fribergin, Apterin ja muiden (2020, s. 6) tutkimuksessa, uusi ilmaus *kehotunnekasvatus* voi hämmentää vanhempia ja onkin parempi valistaa heitä seksuaalikasvatuksesta ja lasten seksuaalisuudesta kuin piilotella niitä helpommin hyväksyttävän termin taakse.

2.2.1 Seksuaalikasvatuksen toteuttaminen

Seksuaalikasvatusta lähestytään joskus siten, että sen sisältöjä käsitellään lasten kanssa vain, kun lapset ottavat ne puheeksi, osoittavat kiinnostusta niihin tai kun asiat ovat muutoin käsillä päiväkodissa. Tämä reaktiivinen tapa toteuttaa seksuaalikasvatusta on puutteellinen, sillä tällöin jotkin tärkeät asiat voivat jäädä käsittelemättä tai jotkut lapset voivat jäädä seksuaalikasvatuksen ulkopuolelle, jos eivät ota asioita esille – lapset sisäistävät seksuaaliasioihin liittyviä tabuja jo nuorina (Cacciatore, Ingman-Friberg, Lainiala & Apter, 2020, s. 2730). Laadukas seksuaalikasvatus on proaktiivista, laajasti mukana kasvatuksessa, suunnitelmallista ja sitä toteutetaan kuten mitä tahansa muutakin kasvatuksen osa-aluetta (Sciaraffa & Randolph, 2011, s. 33).

Seksuaalikasvatus nähdään ajoittain lähinnä lasten suojelemisena seksuaaliselta hyväksikäytöltä, ja vaikka tämä onkin tärkeää ja osa seksuaalikasvatusta, pääpainon ei tule seksuaalikasvatuksessa olla negatiivisten asioiden torjunnassa. Seksuaalikasvatuksen tulee tarkoituksellisesti edistää ja vahvistaa positiivisia seksuaalisuuden ilmenemismuotoja ja seksuaaliterveyden kannalta olennaisia tietoja, taitoja ja asenteita. Tämä problematiikka koskettaa myös kasvattajien saatavilla olevaa tietoa lasten seksuaalisuudesta ja seksuaalikasvatuksesta, jota on enemmän tarjolla juuri hyväksikäytön torjunnan näkökulmasta, kuin positiivissävytteisen seksuaaliterveyden tukemisen puolelta. (Sciaraffa & Randolph, 2011, s. 33; WHO ym., 2010, s. 8.)

Seksuaalikasvatus tulee sopeuttaa niille lapsille, joiden kanssa kulloinkin toimitaan. Aiheet ja niiden käsittelytapa on harkittava lasten iälle, kehitystasolle ja muille henkilökohtaisille valmiuksille sopivaksi. Seksuaalikasvatukselle on myös tyypillistä, että samoja aiheita käsitellään eri ikävaiheissa yhä uudelleen ja uudelleen ottaen lapsen kasvaessa mukaan lisää tietoa ja näkökohtia. (WHO ym., 2010, 31.)

Seksuaalikasvatuksessa on keskeistä luoda salliva ilmapiiri seksuaalisuuden käsittelylle. Lasten aloitteisiin seksuaaliasioista on vastattava tavalla, joka viestii hyväksyntää ja avoimuutta aiheita kohtaan (Sciaraffa & Randolph, 2011, s. 36). Seksuaalisuuden välttely tai siitä puhumisen kieltäminen opettaa lapsia suhtautumaan siihen salaillen (Chrisman & Couchenour, 2002, s.

4, viitattu lähteessä Sciaraffa & Randolph, 2011, s. 33), mikä edistää epätervettä suhdetta omaan seksuaalisuuteen ja kehoon.

2.2.2 Seksuaalikasvatuksen edellytykset

Laadukkaan seksuaalikasvatuksen toteutuminen edellyttää, että se otetaan huomioon merkityksellisenä kasvatuksen osana ja sille annetaan tilaa suunnitellussa toiminnassa. Sen tulisi myös olla mukana opetussuunnitelmassa. (WHO ym., 2010, s. 30.) Kuten kaiken toiminnan varhaiskasvatuksessa, seksuaalikasvatuksenkin tulee olla suunnitelmallista ja pohdittuun pedagogiikkaan perustuvaa.

Seksuaalikasvatusta toteuttavien kasvattajien osaaminen ja asenteet ovat ratkaisevia. Heillä tulee olla koulutusta tai muutoin tietoa lapsen seksuaalisuudesta sekä sen tukemisesta (WHO ym., 2010, s. 30, 32). Kasvattajien on myös kyettävä suhtautumaan seksuaalisuuteen sekä yleisesti, omakohtaisesti että lasten kohdalla luontevasti ja avoimesti sekä tiedostettava seksuaalikasvatuksen merkitys (WHO ym., 2010, s. 32). Aikuisten kielteinen tai epämukava suhde seksuaalisuuteen estää hyvän seksuaalikasvatuksen toteutumisen ja voi aiheuttaa vahinkoa lasten seksuaaliselle kehitykselle (Honig, 2000, s. 71).

Varhaiskasvatuksessa tapahtuva kasvatus tapahtuu aina yhteistyössä lapsen perheen kanssa ja perhe on ensisijainen kasvattaja, näin myös seksuaalikasvatuksen kohdalla (Väestöliitto, 2020). Tällä kasvatuksen alueella yhteistyö ja sen sujuvuus on kenties merkityksellisempää kuin monissa muissa kasvatuksen osa-alueissa, sillä seksuaalisuuden käsittelyn ja ilmentämisen tavat ovat erilaisia eri perheissä ja etenkin muista kulttuureista tulevilla perheillä voi olla hyvin erilaisia näkemyksiä. Kasvattajien olisi hyvä tuntee perheiden suhtautumista seksuaalikasvatukseen (Sciaraffa & Randolph, 2011, s. 38), käsitellä sitä perheiden kanssa ja tarvittaessa valistaa heitä sen sisällöistä ja tarpeellisuudesta.

2.2.3 Seksuaalikasvatuksen merkitys

Seksuaalikasvatus on välttämättömän tärkeää lapsen kokonaisvaltaisen kasvun ja hyvinvoinnin tukemiseksi (WHO & BZgA, 2017, s. 5). Tämän työn tulokset hyödyttävät lapsuudenaikaisen seksuaaliterveyden lisäksi koko ihmisen loppuelämää, sillä lapsuuden seksuaalikasvatus vaikuttaa merkittävästi nuoruus- ja aikuisiänkin seksuaaliterveyteen. Seksuaalikasvatuksen voidaan nähdä myös sisältyvän Yhdistyneiden kansakuntien (YK) yleissopimukseen (1989) lapsen oikeuksista, mikä tuo seksuaalikasvatuksen toteutukselle juridisiakin perusteita. Yleissopimuksen nojalla lapsilla on oikeus saada tietoa (YK, 1989, artikla 17) ja lapsen koulutuksen tulee pyrkiä muun muassa ”henkisten ja ruumiillisten valmiuksien mahdollisimman täyteen kehittämiseen” (YK, 1989, artikla 29), minkä täysimääräinen toteutuminen edellyttää seksuaalikasvatuksen sisällyttämistä koulutukseen.

Lapset tietävät seksuaaliasioista enemmän kuin aikuiset luulevat ja jakavat tätä tietoa toisilleen. He rakentavat käsityksiään saatavilla olevien tiedonpalasten pohjalta ja monesti nämä palat ja siten myös laajemmat tietorakenteet ovat osin virheellisiä tai puutteellisia. (Davies & Robinson, 2010, s. 259.) He myös oppivat fyysisen kontaktin ja alastomuuden sääntöjä heidän toimintansa aikuisissa aiheuttamien reaktioiden kautta (Hornor, 2004, s. 59). On siis väärin ajatella, että lapset olisivat seksuaalisuuden ulkopuolella, eikä heitä ole tarpeen sivistää seksuaaliasioista. Mikäli lasten käsitys ja ymmärrys seksuaalisuudesta rakentuu pääosin tai pelkästään lapsipiireissä leviävien tietojen sekä aikuisten tiedostamattomien reaktioiden pohjalle, heidän käsityksensä ja taitonsa jäävät epäilemättä vajavaisiksi tai vääristyneiksi.

Seksuaalikasvatuksen sisältöihin kuuluu monia taitoja, jotka ovat muutoinkin tärkeitä ja seksuaalikasvatus linkittyy hyvin vahvasti lukuisiin muihin kasvatuksen osa-alueisiin. Seksuaalikasvatus on hämäärärajainen kokonaisuus, joka rakentuu monista oppimissisällöistä, joista kaikki eivät ensisilmäyksellä näytä liittyvän seksuaalikasvatukseen, joten seksuaalikasvatus kuuluu lapsuuteen ja varhaiskasvatukseen vähintäänkin muun kasvatuksen sivutuotteena. Samalla näiden yhteisten sisältöjen kautta seksuaalikasvatus myös tukee monia muita kasvun ja kehityksen alueita.

Kuten yleisestä kasvatuksesta puhuttaessa, seksuaalikasvatukseenkaan kohdalla ei ole olemassa kasvatuksellisesti neutraalia toimintaa ja tilannetta. Kun seksuaaliasiat ovat tavalla tai toisella käsillä lasten kanssa, heidän toimintaansa puuttuminen rajoittavasti, sallivasti, ohjaamalla tai neuvomalla, kuin myös huomiotta jättäminen, on aina seksuaalikasvatusta, ja lapset oppivat seksuaalisuuden sääntöjä ja periaatteita aikuisilta aivan väistämättä (Cacciatore, 2016, s.72; Sciaraffa & Randolph, 2011, s. 33). Jos kasvattaja ei ajattele asiaa tai jos hän jopa pyrkii välttämään sitä ja olemaan tietoisesti toteuttamatta minkäänlaista seksuaalikasvatusta, hän silti toteuttaa sitä, vain sattumanvaraista ja mitä luultavimmin laadutonta seksuaalikasvatusta. Kiinnittämällä aiheeseen huomiota on mahdollista toteuttaa sattumanvaraisen toiminnan sijaan hyvää seksuaalikasvatusta, joka tukee lapsen kasvua, kehitystä ja seksuaaliterveyttä.

Lapsilla on vahvojakin näkemyksiä ja uskomuksia esimerkiksi sukupuolirooleista ja parisuhteista. Nämä näkemykset muotoutuvat usein lasten kyseenalaistamatta niitä lainkaan ja ovat usein tiukkoja ja rajoittavat lasten omaa toimintaa määrittelemällä, mikä on sopivaa kenellekin. (Blaise, 2009). Näitä rajallisia käsityksiä tulisi purkaa ja siten mahdollistaa kunkin lapsen olla sellainen kuin tämä haluaa olla ilman ulkoisia tai sisäisiä paineita sopeutua sukupuolirooliin (Honig, 2000, s. 75). Seksuaalikasvatuksella on erityistä merkitystä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluville (Robinson & Davies, 2008). Heteroseksuaali- ja cis-sukupuolivaltaisessa yhteiskunnassa heille ei ole aina tarjolla tarvitsemiaan tietoja ja valmiuksia, minkä korjaamisessa seksuaalikasvatus on keskeisessä asemassa.

Seksuaalikasvatuksen vaikutukset ulottuvat laajemmalle kuin kasvatettavan lapsen hyvinvointiin. Seksuaalikasvatukseen sisältyvien eettisten ja muiden ihmisten oikeuksiin liittyvien näkökohtien kautta seksuaalikasvatus edistää hyvinvointia ja oikeudenmukaisuutta myös yhteiskunnallisella tasolla esimerkiksi ehkäisten seksuaalista ja muuta väkivaltaa vakiinnuttamalla osaltaan moderneja normeja ihmisten väliseen kanssakäymiseen. (Davies & Robinson, 2010, s. 259.)

2.2.4 Seksuaalikasvatuksen sisällöt

Seksuaalikasvatuksen standardeissa (WHO ym., 2010) seksuaalikasvatus on jaoteltu kahdeksaan osa-alueeseen: ihmiskeho ja ihmisen kehitys,

hedelmällisyys ja lisääntyminen, seksuaalisuus, tunteet, ihmissuhteet ja elämäntyyli, seksuaalisuus, terveys ja hyvinvointi, seksuaalisuus ja oikeudet sekä seksuaalisuutta määrittävät sosiaaliset ja kulttuuriset tekijät. Cacciatore, Ingman-Friberg, Lainiala ja Apter (2020, s. 2731) ovat todenneet tämän jaottelun toimivaksi kehukseksi varhaiskasvatusikäisten lasten seksuaalisuuden tarkasteluun, joten oletettavasti se on myös pätevä kehys seksuaalikasvatuksen erittelemiseen. Osa-alueet eivät ole täysin selvärajaisia, vaan jotkin seksuaalikasvatuksen aiheet sisältyvät Seksuaalikasvatuksen standardien jaottelussa useampaan kuin yhteen osa-alueeseen, minkä vuoksi tässä esiteltäviä osa-alueita on jäsennetty hiukan eri tavoin seksuaalikasvatuksen ymmärtämisen selkeyttämiseksi.

Ihmiskeho ja ihmisen kehitys käsittää lapsen omaan kehoon ja yleisesti ihmiskehoon tutustumisen. Se sisältää kehonosien nimien ja tehtävien tuntemisen, kehojen sekä sukupuolten erot ja yhdenvertaisuuden, erilaisuuden kunnioituksen ja hygieniataidot. (WHO ym., 2010, s. 38, 41.)

Hedelmällisyys ja lisääntyminen -osa-alueen alle kuuluu raskauteen, syntymään ja vauvojen alkuperään liittyvät aiheet, lisääntymismyytit sekä erilaisuus lisääntymisessä: eri tavat tulla perheen jäseneksi, kuten adoptio, ja sen oppiminen, että joillain aikuisilla on lapsia ja joillain ei. (WHO ym., 2010, s. 38, 41.)

Seksuaalisuus -osio pitää sisällään selkeimmät seksuaalisuuteen liittyvät taidot ja asenteet. Siihen kuuluvat fyysisestä läheisyydestä nauttimaan oppiminen, hellyyden ja läheisyyden näkeminen kiintymyksen osoituksena, omasta kehosta saatava mielihyvä, mukaan lukien itsetyydytys, oman kehon ja sukuelinten tutkiminen, kehollisista tuntemuksista puhuminen sekä tarpeiden ilmaisu, sukupuoli-identiteetin muodostuminen, seksuaalisuuden ja rakkauden merkitys ja niiden ilmaisu. (WHO ym., 2010, s. 38, 41.)

Tunteet -alueeseen kuuluu yleinen tunnekasvatus, rakkauden eri tyyppien erot, myönteinen suhtautuminen omaan sukupuoleen ja sukuelimiin sekä yksityisyyden tarve sekä sen ilmaisu ja muiden yksityisyydentarpeen kunnioitus. (WHO ym., 2010, s. 39, 41.)

Ihmissuhteet ja elämäntyyli tarkoittaa erilaisten ihmissuhteiden, perhesuhteiden ja elämäntyylien tuntemista ja muunkinlaisen erilaisuuden hyväksymistä, ihmissuhteiden luomista ja ylläpitämistä, läheisyyden ja

luottamuksen tunteen muodostamista sekä muiden ihmisten kanssa sopivalla tavalla toimimisen oppimista. (WHO ym., 2010, s. 39, 42.)

Seksuaalisuus, terveys ja hyvinvointi -osa viittaa hyvien ja huonojen kehollisten kokemusten tunnistamiseen ja oman kehon kuuntelemiseen sekä sen tiedostamiseen, että huonoja tunteuksia aiheuttaviin asioihin ei tarvitse suostua ja tarvittaessa saa ja kuuluu pyytää apua. (WHO ym., 2010, s. 39, 42.)

Seksuaalisuus ja oikeudet käsittää kaikkien seksuaalisuuteen liittyvien oikeuksien tiedostamisen. Lapsen on hyvä tuntea oikeutensa saada turvaa ja suojelua ja aikuisten velvollisuuden huolehtia lapsista. Lapsilla on myös oikeus saada tietoa, mikä on seksuaalisen kasvun kannalta olennaista, joskin käytännössä epävarmaa. Tähän osa-alueeseen kuuluu vahvimmin niin kutsutut turvataidot: lapsen täytyy omaksua asenne, että oma keho kuuluu itselle, tuntea oikeutensa päättää omasta kehostaan, esimerkiksi kuka itseensä saa koskea, milloin ja miten, sekä osata ja uskaltaa ilmaista tämä. Hänen on tarpeen myös tunnistaa, milloin häntä kohtaan on tehty väärin, sisältäen myös seksuaalisen hyväksikäytön, ja osata kertoa näistä turvalliselle aikuiselle. (WHO ym., 2010, s. 39, 42.)

Seksuaalisuutta määrittävät sosiaaliset ja kulttuuriset tekijät -osa-alueeseen sisältyy sosiaalisten sääntöjen ja kulttuuristen tapojen oppiminen sekä sen tiedostaminen, että muissa kulttuureissa on erilaisia normeja kuin omassa kulttuurissa. Siihen kuuluu myös sukupuoliroolien olemassaolon tiedostaminen ja kyseenalaistaminen sekä iän vaikutus seksuaalisuuteen ja sopivaan seksuaalikäyttäytymiseen. Sosiaalisiin tekijöihin lukeutuu lisäksi muiden ihmisten oikeuksien kunnioittaminen ja vastuullisesti toimiminen, kuten oikeanlaisten kosketustapojen oppiminen ja toisten suostumuksen ja kiellon noudattaminen. (WHO ym., 2010, s. 40, 42.)

Seksuaalikasvatuksen standardeissa esiintyy joitakin aiheita useiden eri osa-alueiden kohdalla. Nämä on selkeintä nähdä jaottelusta erillisinä läpileikkaavina teemoina, jotka ovat mukana kaikessa seksuaalikasvatustoiminnassa. Näitä ovat oman ja muiden kehojen arvostaminen ja kunnioittaminen, kaikenlaisen erilaisuuden hyväksyminen ja arvostaminen sekä yhdenvertaisuuden tunnustaminen. (WHO ym., 2010, s. 38-42.)

3 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

3.1 Tutkimuskysymykset

Tutkimuksen tavoitteena on tunnustella tuoreehkojen, viimeisten muutaman vuoden aikana valmistuneiden, varhaiskasvatuksen opettajien näkemyksiä ja suhtautumista varhaiskasvatuksessa toteutettavaan seksuaalikasvatukseen. Tarkoituksena on selvittää sekä yleisempiä asenteita että tarkemmin sitä, mitä aiheita ja sisältöjä opettajat näkevät liittyvän seksuaalikasvatukseen. Tutkimuskysymyksiksi muotoiltiin seuraavat:

1. Millaisia näkemyksiä varhaiskasvatuksen opettajilla on varhaiskasvatuksen seksuaalikasvatuksesta?
2. Mitä varhaiskasvatuksen opettajat näkevät sisältyvän varhaiskasvatuksen seksuaalikasvatukseen?

3.2 Tutkimusote

Tutkimuksen ote on fenomenografinen. Fenomenografisessa tutkimuksessa tarkastelun kohteena on tutkimukseen osallistuvien käsitykset, joita pyritään kuvaamaan (Metsämuuronen, 2000, s. 22). Koska tutkimuksen tavoite on tunnusteleva ja tutkittavien opettajien ajatuksiin laadullisella tavalla paneutuva, tutkimuksen metodologiaksi valittiin kvalitatiivinen menetelmä. Tutkimus ei tähtää yleistettäviin tuloksiin, vaan pyrkii avaamaan opettajien näkemyksiä pääosin heidän omista lähtökohdistaan, joten kvantitatiiviset menetelmät eivät sovi sen päämääriin yhtä hyvin.

Tutkimuksella ei ole hypoteesia. Hirsjärven ja Hurmeen (1982, s. 40) mukaan hypoteesi on teemahaastattelututkimuksessa vähintäänkin ongelmallinen. Koska tämän tutkimuksen luonne on tunnusteleva ja tutkittavien ajatuksiin ensi kertaa paneutuva, hypoteesien muodostaminen ja koettelu ei kuulu sen metodologiaan. Voidaankin ajatella, että tämä tutkimus pyrkii

tutkimuksen kohteeseen tutustuessaan ennemminkin muodostamaan hypoteesipohjaa tuleville tutkimuksille, kuin testaamaan olemassa olevia hypoteeseja (Hirsjärvi & Hurme, 1982, s. 41).

3.3 Aineisto

Tutkimuksen aineisto kerättiin haastatteluilla. Tutkimuksen tavoitteiden kannalta aineiston oli oltava tutkittavien itse vapaasti muotoilemaa, joten esimerkiksi monivalintalomake ei soveltunut tarkoitukseen. Mahdolliset aineistonkeruutavat rajoittuivat haastatteluun ja avoimeen kyselylomakkeeseen, joista valittiin haastattelu, koska se nähtiin tutkimukseen osallistuville helpommaksi tavaksi kertoa näkemyksistään ja kynnys osallistua tutkimukseen on todennäköisesti matalampi kuin kirjoittamista vaativissa aineistonkeruutavoissa. Haastattelun heikkoutena voi tosin olla, että tutkittavat eivät välttämättä pohdi vastauksiaan yhtä tarkkaan, vaan voivat puhua hyvin vapaasti ja huolettomasti, jolloin moni olennainen ajatus ja näkemys saattaa helposti jäädä tuomatta ilmi.

Lukuisista eriävistä haastattelumuodoista valittiin käytettäväksi puolistrukturoitu teemahaastattelu. Puolistrukturoitu haastattelu on haastattelun muoto, jossa ei ole tarkasti muotoiltuja kysymyksiä tai kysymysjärjestystä. Se sopii käytettäväksi muun muassa, kun kiinnostuksen kohteena olevat aiheet ovat arkoja tai intiimejä, heikosti tiedostettuja tai kun tutkitaan ihmisten arvostuksia ja perusteluita. (Metsämuuronen, 2000, s. 42; Hirsjärvi & Hurme, 1982, s. 35-36; Hirsjärvi, 1981, s. 82-84.) Puolistrukturoidustakin haastattelusta on erilaisia variaatioita, joista teemahaastattelulle on ominaista kysymysten ja aiheiden pääpiirteittäinen määrittely etukäteen tarkasteltavien aihepiirien mukaan (Hirsjärvi & Hurme, 1982, s. 35-38).

Teemahaastattelututkimuksessa haastattelussa läpikäytävien teemojen muodostaminen on keskeinen osa tutkimuksen valmistelua. Haastatteluteemat määritellään aiemman tutkimuksen ja teorian pohjalta siten, että haastattelusta saadaan selville tutkimukselle oleelliset sisällöt. (mt., s. 41.)

Hirsjärven ja Hurmeen (1982, s. 41) mukaan haastatteluteemojen ei tule olla yksityiskohtainen kysymysluettelo, vaan haastattelijan muistilista oleellisten teemojen läpikäyntiin. Tässä tutkimuksessa teema-alueet muotoiltiin kuitenkin kysymysmuotoon, vaikkakaan tarkoituksena ei ollut esittää kysymyksiä

sellaisenaan ja saada haastateltavilta vastauksia juuri kyseisiin kysymyksiin. Kysymykset toimivat pikemminkin väljinä ohjeina tietyn aihepiirin käsittelyyn. Kysymykset pyrittiin muotoilemaan riittävän avoimiksi, että haasteltavat saivat puhua kunkin kysymyksen kohdalla kaikesta, minkä kokivat oleelliseksi ja käsitellä muitakin aiheita kuin niitä, joista tutkija pyrki saamaan tietoa. Tämä kuuluu teemahaastatteluun, sillä haastateltava voi nähdä käsiteltävän aiheen eri tavoin kuin haastattelija eikä tutkijan asettama raami saisi rajoittaa tutkittavien ajatuksia ja aiheen käsittelyä (mt., s. 41-42).

Haastatteluteemoiksi valittiin seitsemän aihetta, jotka muotoiltiin suuntaa antaviksi kysymyksiksi ohjaamaan haastattelutilannetta. Aiheet olivat:

- Seksuaalikasvatuksen sisällöt
- Seksuaalisuus lapsuudessa
- Seksuaalikasvatuksen kuuluminen varhaislapsuuden kasvatukseen
- Seksuaalikasvatuksen edellytykset
- Seksuaalikasvatus ohjaavissa asiakirjoissa
- Seksuaalikasvatuksen merkitys
- Seksuaalikasvatuksen sovittaminen kehitystasolle sopivaksi

Hirsjärvi ja Hurme (1982, s. 57-58) katsovat, että haastattelututkimukseen kuuluu välttämättömänä vaiheena esihaastattelujen suorittaminen ennen varsinaisia tutkimushaastatteluja, jotta haastattelut voidaan valmistella pohjautumaan tutkittavan ihmisryhmän kokemusmaailmaan ja perusnäkemysiin. Tässä tutkimuksessa esihaastatteluja ei kuitenkaan tehty, koska tutkittavien määrä on muutenkin hyvin pieni ja tutkimuksen tarkoitus on tunnustella ja selvittää joitakin tutkittavien ajatuksia pikemmin kuin saada haastattelujen kautta kattavaa kuvaa tutkittavasta aiheesta.

Tutkittavien opettajien kriteereiksi rajattiin muutaman viime vuoden aikana varhaiskasvatuksen opettajan kelpoisuuden saaneet, jotka ovat ehtineet saada jonkin verran työkokemusta alalta. Tämä rajaus tehtiin, jotta haastateltavat edustaisivat mahdollisimman nykyaikaista kasvatustietämystä, josta hyvin kokeneet opettajat ovat saattaneet jäädä jälkeen, ja jotta heillä olisi kuitenkin myös käytännön tuntemusta varhaiskasvatuksen ja lasten todellisuudesta teoreettisen kasvatustietämisen lisäksi. Haastateltavista kerättiin taustatietoina koulutustausta, valmistumisvuosi, työkokemus vuosina,

haastatteluhetken työskentelytilanne sekä aiempi tutustuminen seksuaalikasvatukseen.

Aineiston määräksi rajattiin etukäteen kaksi tai kolme haastattelua, kukin kestoltaan noin puoli tuntia. Tämä nähtiin sopivaksi aineistoksi tutkimuksen tavoitteisiin ja käytettävissä oleviin resursseihin nähden. Aineistonkeruuvaiheessa haastateltavia löytyi kolme. Haastattelut toteutettiin etäyhteydellä tutkimuksen aikaan vallinneen viruspandemian vuoksi ja koska tämän toteutusmuodon ei nähty vaikuttavan negatiivisesti haastatteluihin tai niiden sisältöön. Haastattelut äänitettiin ja äänitteet litteroitiin kirjalliseen muotoon analyysia varten.

3.4 Analyysi

Aineisto analysoitiin osin aineistolähtöisesti ja osin teorialähtöisesti. Seksuaalikasvatuksen sisällöt on aihepiirinä hyvin laaja ja vaikeasti hahmotettava, minkä vuoksi sen analysoinnissa nähtiin tarpeelliseksi käyttää teoreettista viitekehystä, johon haastateltavien vastaukset sovitettiin. Viitekehyksenä tässä analyysissa käytettiin kohdassa 2.3 esiteltyjä Seksuaalikasvatuksen standardien (WHO ym., 2010) jaottelua kyseisessä osiossa mainituin selvennyksin ja lisäyksin. Haastatteluista etsittiin mainintoja ja ilmauksia, jotka ilmensivät jotakin seksuaalikasvatuksen sisältöä tai aiheita ja nämä löydökset lajiteltiin teoreettisen viitekehyksen mukaisiin seksuaalikasvatuksen osa-alueisiin.

Muissa tarkasteltavissa teemoissa aineistolähtöisempi lähestymistapa toimi paremmin ja mahdollisti tutkittavien näkemyksille ja elämismaailmalle uskollisemman analyysin. Tässäkin analyysissa käytettiin kuitenkin pääteemoja, joiden alle koottiin niihin liittyvät viittaukset haastateltavien puheesta ja nämä viittaukset teemoiteltiin kokoamalla samanlaisia ajatuksia yhteen ja muodostamalla niistä tulosteemoja (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka, 2009, s. 105).

Analyysivaiheessa osa haastatteluteemoista jätettiin pois analyysista, koska ne todettiin tutkimuksen kokonaisuuden kannalta epäolennaisiksi ja ilman niitä tutkimuksesta saatiin eheämpi. Näistä teemoista lähteneet vastaukset olivat toki mukana aineiston analyysissa. Tarkasteltaviksi aihealueiksi jäivät

seksuaalikasvatuksen sisällöt, seksuaalisuus lapsuudessa, seksuaalikasvatuksen edellytykset sekä seksuaalikasvatuksen merkitys.

3.5 Metodologian luotettavuus

Koska tutkittavien joukoksi rajattiin tuoreet opettajat, aineisto voi olla vinoutunut modernimpien kasvatuskäsitysten sekä positiivisen seksuaalikasvatusasenteen hyväksi. Koska tutkimus ei tähtää yleistettävään tietoon tai laajaan kuvaan opettajien ajatuksista, tämä ei heikennä tutkimuksen luotettavuutta, kunhan tuloksia tarkastellessa muistetaan tämä rajaus.

Aineistonkeruun laatuun saattoi vaikuttaa haastatteluteemojen muotoilu ja niiden esittäminen haastattelutilanteessa. Teemat muotoiltiin etukäteen niin, että ne ohjaisivat haastateltavat kertomaan näkemyksensä aiheista mahdollisimman laajasti ja perinpohjaisesti, mutta tästä huolimatta haastattelut eivät todennäköisesti tavoittaneet kaikkia tutkittavien oleellisia ajatuksia seksuaalikasvatuksesta. Oletettavasti kaikkein keskeisimmät näkemykset ja pohdinnat tulivat kuitenkin esiin, mikä on riittävä syvyys tässä tutkimuksessa. Jatkotutkimuksilla on mahdollista paneutua aiheeseen tarkemmin.

Teemahaastattelussa on tavoitteena kuvata tutkittavien ajatuksia ja kokemuksia mahdollisimman todenmukaisesti ja tutkittaville uskollisesti (Hirsjärvi & Hurme, 1982, s. 128). Tämän tavoitteen tiukka toteutuminen voi kuitenkin olla ongelmallista. Seksuaalikasvatuksen teoriataustaan tutustuttiin etukäteen, minkä voidaan ajatella ohjanneen analyysia myös aineistolähtöisissä analyysiosioissa. Teoreettisen taustan tunteminen antoi valmiita kategorioita ja luokittelurakenteita, jotka saattoivat tiedostamatta vaikuttaa aineistolähtöisyyteen ohjaamalla asettamaan haastateltavien ajatukset osittain valmiisiin raameihin täysin puhtaan aineistolähtöisyyden sijaan. Voi lisäksi olla mahdollista, että etsittäessä aineistosta mainintoja analysoitavista aiheista tutkimukseen osallistuneiden puhetta ylitulkittiin ja aineistossa nähtiin merkityksiä, joita osallistujat eivät tarkoittaneet. Nämä tekijät eivät kuitenkaan liene kontaminoineen analyysia erityisen merkittävässä määrin.

4 TULOKSET

Tutkimukseen osallistui kolme henkilöä, jotka olivat valmistuneet yliopistollisesta varhaiskasvatuksen opettajan koulutuksesta kasvatustieteen kandidaatiksi. He olivat valmistuneet vuosien 2017 ja 2018 aikana ja työskennelleet varhaiskasvatuksen opettajana kaksi tai kolme vuotta. Kukaan heistä ei kuitenkaan ollut haastatteluhetkellä työsuhteessa varhaiskasvatuksen opettajana.

Seksuaalikasvatukseen perehtymisen osalta osallistujat erosivat toisistaan huomattavasti. Haastateltava 1 (H1) ei kertomansa mukaan ollut perehtynyt aiheeseen lainkaan. Haastateltava 2 (H2) oli osallistunut aihetta käsitelleeseen koulutukseen työn kautta kolme vuotta aiemmin. Haastateltava 3 (H3) oli tutustunut aiheeseen eniten osallistumalla sitä käsittelevään keskustelutilaisuuteen, käsittelemällä aihetta erään kurssin kurssityössä, seuraamalla seksuaalikasvatusaiheista sosiaalisen median kanavaa ja tilaamalla aihetta käsittelevää uutiskirjettä.

4.1 Seksuaalisuus lapsuudessa

Kaikkien haastateltavien puheesta ilmeni sekä suorasti että välillisestä, että he näkivät lapsuuteen kuuluvan seksuaalisuutta ja lasten olevan omalla tavallaan seksuaalisia olentoja. He kuitenkin totesivat lapsuuden seksuaalisuuden olevan erilaista kuin aikuisten seksuaalisuus, ilmenevän eri tavalla tai eroavan kokemuksena merkittävästi myöhemmästä seksuaalisuudesta.

Seksuaalisuus tavallaan niinku avautuu kokemusmaailmana sitten kun kun lapsi tulee murrosikään, eli tietyssä mielessä niitä seksuaalisuutta ei ei oo tavallaan olemassa ennen sitä. Mut ehkä se se on voi olla liian voimakas ilmaus. Ehkä olis parempi sanoa, että että se kokemus on jollain tavalla niinku merkittävästi erilainen. (H1)

Lapsikin on seksuaalinen olento. Mutta se on erilaista kuin aikuisella tai ja koko muuttuu koko ajan lapsen kasvaessa. (H2)

Lasten tutustumista omaan kehoon niin ei pidä niinku liikaa seksualisoida, mitä aikuiset helposti tekee. Ei se lapselle välttämättä niinku se joku sukuelin niin oo mikään seksiin liittyvä asia vaan se voi olla ihan niinku, se on kehonosa niinku mikä tahansa muukin. (H3)

Osallistujat toivat esiin kolme muotoa, joilla seksuaalisuus ilmenee lapsuudessa. Kaikki puhuivat unnutuksesta eli lasten itsetyydytyksestä, joka nähtiin selvimpänä ja konkreettisimpana osoituksena seksuaalisuudesta. Toinen lapsuuteen kuuluva seksuaalisuuden muoto oli itseen ja omaan kehoon tutustuminen, joka liitettiin osin unnutukseen.

-- tutustutaan siihen omaan kehoon ja omaan itseensä. (H3)

-- ei oo mitenkään seksiin liittyvää pelkästään vaan se et mikä niinku susta tuntuu hyvältä ja mikä ei. Siis sekä niinku kehossa että niinku psyykkisesti. (H3)

Kolmas seksuaalisuuden ilmentymä oli lasten uteliaisuus, kysymykset ja halu keskustella sekä saada tietoa seksuaalisuuteen liittyvistä asioista, kuten sukuelimistä.

4.2 Seksuaalikasvatuksen edellytykset

Haastatteluista tuli esiin lukuisia edellytyksiä hyvälle seksuaalikasvatukselle. Näiden kohdalla haastateltavien ajatukset erosivat toisistaan huomattavasti; yksikään seuraavista näkemyksistä ei esiintynyt kaikkien puheessa ja valtaosa ilmeni vain yhdessä haastattelussa.

Yhtenä seksuaalikasvatuksen edellytyksenä nähtiin kasvattajien sensitiivisyys ja herkkyys lasten tarpeille ja kiinnostuksille.

-- että asettuu tavallaan semmoseen suhteeseen sen lapsen kanssa, jossa kysytään, että mikä mikä sille lapselle on tässä tilanteessa merkityksellistä. (H1)

Kasvattajien luonnollinen suhtautuminen omaan seksuaalisuuteensa nähtiin merkittävänä. Keskeisenä tuotiin esiin myös seksuaalisuuteen liittyvien aiheiden käsittelyn tapa. Seksuaaliasioiden käsittelyn tulee olla sallittua, niiden ei pitäisi olla tabuja ja asioista täytyy puhua arvostavasti ja turvallisessa ilmapiirissä.

-- luottamusta henkivä ilmapiiri ja hyvä niinku hyväksyntää -- mihinkään ei pitäis niinku reagoida sillä tavalla, että joku asia on paha tai väärin tai jotenkin iljettävää -- vaan silleen kunnioittavasti. (H3)

Lisäksi asioita tulee käsitellä lasten tasoisesti ja sovittaen asiat lasten ikä-, kehitys- ja ymmärrystasolle sopivaksi.

-- että käyttää semmosia sanoja mitä lapsi ymmärtää ja semmosta kieltä että ei liian vaikeeta mutta ei toisaalta sitten niinku mitenkää lakase maton allekaan asioita. (H2)

pitäis antaa sillee ikätasosesti tietoo ni ei sitä voi kauheen niinku koukeroisestikaan alkaa selittää -- mutta et sä voi niinku lähtee kaikkea selittää niinkun jos lapsi ei vielä niinku kykene ymmärtämään. (H3)

Lapsiryhmän lisäksi seksuaalisuuden olisi tarpeen olla hyväksytympi aihepiiri myös yhteiskunnallisella tasolla ja aikuisten kesken. Seksuaalikasvatuksen toteuttaminen ei silti voi odottaa yleistä hyväksyntää, vaan seksuaalikasvatus nähtiin myös keinona hälventää yhteiskunnallista tabua. Lasten vanhempienkin nähtiin olevan mahdollinen ongelma ja heille nähtiin hyväksi kertoa seksuaalikasvatuksen sisältymisestä toimintaan jo etukäteen.

Tää aihe pitäis olla niinku hyväksytympi ihan yhteiskunnallisesti. -- ei voi odotella sellasta, että ensin tästä pitää hälvetä tämä tabu niinku aikuisten kesken ja sitten vasta voi puhua lapsille. (H3)

Kasvattajien tietous ja kouluttautuminen lasten seksuaalisuudesta ja seksuaalikasvatuksen toteuttamisesta nähtiin oleellisena. Esille nousi myös huomio, että seksuaalista kasvua ei voi jättää lasten oman tutkiskelun varaan, vaan aikuisten on tärkeää antaa tietonsa lasten hyväksi.

4.3 Seksuaalikasvatuksen merkitys

Tutkimuksen osallistajat pitivät seksuaalikasvatusta hyvin merkityksellisenä ja näkivät sillä olevan useita merkityksiä ja hyötyjä yksilöille ja yhteiskunnalle. He huomauttivat tosin, että seksuaalikasvatus kytkeytyy tiiviisti moniin muihin kasvatukseen ja ihmisyyden osa-alueisiin, joten se hyödyttää ihmisenä kasvua yleisestikin, eikä kaikkia sen merkityksiä ja hyötyjä ehkä ole mahdollista eritellä irrallaan.

Seksuaalikasvatus on sillai kuitenkin tosi keskeinen osa osa sitä, että mitä on olla ihminen ylipäänsä, että mä en tiedä että antaako seksuaalikasvatus jotakin semmosta mitä muut kasvatuksen muodot ei anna. (H1)

Huolimatta vahvasta linkittymisestä muihin kasvatuksen osa-alueisiin, erillään tiedostetun ja pohditun seksuaalikasvatuksen nähtiin mahdollistavan nimenomaan seksuaalisuuteen liittyvien asioiden käsittelyn, mikä ei muutoin kenties toteutuisi tai mitä muut kasvatuksen osa-alueet eivät yksinään antaisi. Seksuaalikasvatuksen nähtiin myös vaikuttavan keskeisesti seksuaalisuuden luonnollistumiseen ja siihen liittyvän häpeän lieventymiseen yhteiskunnassa.

-- koska kun sä niinku pienille lapsille opetat, että tää on asia, mistä saa puhua ja tästä tästä saa kysyä ja tästä on oikeus saada tietoa, niin kyllä se sitten pidemmällä tähtäimellä pitäisi kantaa hedelmää niin, että se asia ei olis enää tabu joskus. (H3)

Osallistujien mielestä seksuaalikasvatus on keino oppia hyväksymään oma itsensä, muut ihmiset sekä ihmisten erilaisuutta – sekä eriäviä seksuaalisuuden ilmenemismuotoja että muuta moninaisuutta. Eräänä oleellisena seksuaalikasvatuksen kautta saatavana hyötynä oli yksilöiden oppiminen tunnistamaan ja arvostamaan omia ja toisten ihmisten rajoja sekä seksuaalisissa että ei-seksuaalisissa yhteyksissä ja tämän kautta seksuaalisen ja muun väkivallan väheneminen yhteiskunnassa.

-- mihin kaikkiin ongelmiin se sitten joka tapauksessa johtaa sitten myöhemminkin elämässä ja voi johtaa jo sitten valitettavasti ihan lapsenakin niinkun et joku voi oppia siihen, että hän ei niinkun, hänellä ei oo kontrollia omaan kehoon, et jos vaikka aina joutuu halatuks jonkun sukulaisten taholta, vaikka ei oikeasti haluaisi yhtään tulla halatuks, niin sähän tavallaan opit siinä sitten silleen, että no et ei mulla oo oikeutta sanoa et ei. (H3)

kaikki tietää, että minkälaisia ongelmia meillä on, meillä on yhteiskunnan tasolla liittyen siihen, että tota ihmisten seksuaaliset toiveet tai ihmisten tapa ilmaista omaa seksuaalisuuttaan ei kohtaa -- fyysisen ja henkisen väkivallan muotoja --. (H1)

Seksuaalikasvatuksen koettiin olevan merkityksellinen lasten seksuaaliasioihin liittyvien virheellisten tietojen ja käsitysten oikaisemisessa. Seksuaalikasvatuksen ja siihen erottamattomasti linkittyvien sosiaalisten taitojen opettelu nähtiin myös olevan tärkeämpiä kuin esimerkiksi akateemisten taitojen opettelu ja niiden katsottiin olevan jopa pohja hyvälle elämälle.

4.4 Seksuaalikasvatuksen sisällöt

Tutkimuksen osallistujat toivat haastatteluissa esiin seksuaalikasvatukseen kuuluvia aiheita ja asiasisältöjä kaikista Seksuaalikasvatuksen standardien (WHO ym. 2010) mukaisista osa-alueista. Osa-alueiden sisällöistä tuli kuitenkin melko vähän esimerkkejä, joistain osioista vain yksi huomio koko aineiston tasolla.

Osa-alueesta *ihmiskeho ja ihmisen kehitys* tuotiin esiin lapsen itsetunnon ja oman itsen arvostuksen, sukupuoli-identiteetin muodostumisen ja kehon tuntemuksen, kuten kehonosien nimien oppimisen, tukeminen. *Hedelmällisyys ja lisääntyminen* -osiosta ilmeni vauvojen alkuperän käsittely.

Seksuaalisuus -alueelta käsiteltiin seksuaali-identiteetin muodostuminen ja *Tunteet*-osasta nostettiin tunnekasvatus. *Ihmissuhteet ja elämäntyyli* -osa-alueesta haastatteluissa otettiin puheeksi erilaisten elämäntyylien ja erilaisuuden käsittely kasvatuksessa. *Seksuaalisuus, terveys ja hyvinvointi* -kokonaisuuden sisällöistä puheeksi tuli hyvien ja huonojen kehollisten tuntemusten tunnistaminen.

Lapselle kehitty jo jonkinlainen seksuaalinen identiteetti tai jonkunlainen suhde seksuaalisuuteensa. (H1)

-- mikä niinku susta tuntuu hyvältä ja mikä ei. Siis sekä niinku kehossa että niinku psyykkisesti. (H3)

Seksuaalisuus ja oikeudet -osa-alueesta tunnistettiin turvataidot, oikeus saada tietoa ja oikeus päättää omasta kehosta. *Seksuaalisuutta määrittävät sosiaaliset ja kulttuuriset tekijät* -luokasta haastateltavat käsitelivät sosiaalisten sääntöjen ja kulttuuristen tapojen opetteluun, seksuaalisuuteen liittyvien asioiden hyväksynnän ja ei-tabuisuuden omaksumisen sekä sen oppimisen, miten toista ihmistä saa koskettaa.

-- millä tavalla toista voi koskettaa ja mistä tietää, että toinen ei välttämättä pidä sitä koskettamista niinku hyvänä ja miten voi ilmaista toiselle sitä, että ei toivo tietynlaista kosketusta. (H1)

Osa-alueiden lisäksi haastatteluissa esiintyi vahvasti seksuaalikasvatuksen läpileikkaava teema oman ja muiden kehojen arvostamisesta, jonka tukeminen on läsnä kaikessa seksuaalikasvatustoiminnassa. Oleellinen huomio aineistosta

on myös, että tutkimuksen osallistajat näkivät seksuaalikasvatuksen pohjaavan osin lasten kysymyksille ja uteliaisuudelle ja joistakin aiheista tulisi puhua vain, kun lapsilta tulee aloite aiheen käsittelyyn.

5 POHDINTA

5.1 Tulosten pohdinta

Kaikki kolme haastateltavaa ilmensivät selvästi näkemystä, että lapsuuteen sisältyy seksuaalisuutta, verrattuna näkökantaan seksuaalittomasta lapsesta. Kaikki myös korostivat lapsuuden ja aikuisuuden seksuaalisuuksien eroa ja sitä, kuinka lapsuuden seksuaalisuuden ilmentymiä ei pidä tulkita aikuisuuden seksuaalisuuden viitekehyksestä, eikä niille tule antaa samoja merkityksiä, joita ne saisivat aikuisten seksuaalisuuden kohdalla. Kaikki tunnistivat lapsuuteen sisältyvän sekä seksuaalisia tekoja – unnutusta – että uteliaisuutta ja tiedonhalua seksuaalisuuteen liittyviin elämänalueisiin, kuten lisääntymiseen ja sukuelimiin. Itseen ja omaan kehoon tutustuminen seksuaalisuuden ilmentymänä ja pohjana tuli esiin kahden haastateltavan puheessa. Aineistossa jäi tulematta esiin useita muita seksuaalisuuden ilmentymiä lapsuudessa, kuten fysiologiset sukuelinten refleksit, sukupuoliroolien oppiminen ja sosiaaliset taidot sekä normit. Seksuaalisuus onkin hyvin monitahoinen osa ihmisyyttä ja ilmenee monin tavoin. Haastatellut tunsivat lapsuuden seksuaalisuuden perustavanlaatuisimmat ja ilmeisimmät ominaisuudet, mikä on seksuaalikasvatuksen kaltaisessa suhteellisen vähän tunnetussa aihepiirissä jo jokseenkin paljon.

Seksuaalikasvatuksen edellytyksistä tuli haastatteluissa ilmi sensitiivisyys lasten tarpeille, aiheiden käsittely lasten tasoisesti, kasvattajien tietous lasten seksuaalisuudesta ja sen tukemisesta sekä heidän asenteensa seksuaalisuutta kohtaan, salliva ja arvostava ilmapiiri seksuaaliasioiden käsittelyyn, seksuaalisuuden yhteiskunnallisen tabun hälveneminen sekä kasvatustoiminnan proaktiivinen toteutus lasten aloitteisiin vastaamisen sijaan. Kahdessa vastauksessa tosin ilmeni ajatus, että joitain seksuaalikasvatukseen sisältyviä asioita käsitellään vain tai lähinnä, kun lapset tekevät aloitteen niiden suuntaan. Tämä on ongelmallista, sillä kaikki lapset eivät välttämättä ota asioita puheeksi esimerkiksi sen vuoksi, että ovat jo oppineet niiden olevan tabuja. Tällöin he

jäävät vaille näihin aiheisiin liittyvää tietoa ja kasvatusta; laadukas seksuaalikasvatus on proaktiivista ja suunnitelmallista aikuisten taholta (Cacciatore, Ingman-Friberg, Lainiala & Apter, 2020a, s. 2730; Sciaraffa & Randolph, 2011, s. 33).

Tutkimuksen osallistajat näkivät seksuaalikasvatuksen hyvin merkityksellisenä varhaiskasvatuksessa, jopa hyvän elämän pohjana. He tiedostivat sen linkittyvän ja limittyvän vahvasti muuhun kasvatukseen, mutta näkivät seksuaalikasvatuksen myös omintakeisen näkökulmansa kautta mahdollistavan kasvatussisältöjä, joita ei muutoin ehkä huomioida. He toivat esiin seksuaalikasvatuksen yhteiskunnallisen vaikutuksen seksuaalisuuden normalisoitumisessa sekä muiden ihmisten kohtelemisen kehittymisessä ja väkivallan vähenemisessä. Sosiaalisten taitojen oppiminen osana seksuaalikasvatusta, virheellisten käsitysten korjautuminen ja erilaisuuden hyväksyntä nousivat myös aineistosta. Haastateltavat tiedostivat siis seksuaalikasvatuksella olevan monia positiivisia vaikutuksia ja hyötyjä sekä yksittäisen lapsen että koko yhteiskunnan tasolla.

Kaikki Seksuaalikasvatuksen standardien (WHO ym., 2010) kuvaamat seksuaalikasvatuksen osa-alueet ilmenivät haastatteluvastauksissa enemmän tai vähemmän. Kustakin osa-alueesta nousi kuitenkin esiin verrattain vähän sisältöjä, joistakin vain yksi esimerkki, joten haastatellut eivät joko tunteneet tai muistaneet haastattelutilanteessa kaikkia seksuaalikasvatukseen liittyviä sisältöjä. On kuitenkin positiivinen huomio, että kaikki osa-alueet tulivat esiin opettajilta, joiden perehtyminen aiheeseen oli korkeintaan pienen harrastuneisuuden tasolla. Vaikka tästä tutkimuksesta ei voida tehdä varsinaisia yleistäviä johtopäätöksiä, tämän voi nähdä varovaisena merkinä, että varhaiskasvatuksen opettajilla on edes pohjatason näkemystä seksuaalikasvatukseen. Koska seksuaalikasvatusta ei käsitellä varhaiskasvatuksen koulutuksessa ja se on yhteiskunnallisella tasolla vähän tunnettu ja jokseenkin tabu aihe, on positiivista, että haastateltavat ottivat esiin osa-alueita näinkin laajasti. Ei olisi odotettavissakaan, että opettajien vastauksista ilmenisi perusteellista asiantuntemusta tai kykyä eritellä seksuaalikasvatuksen osa-alueita syväluotaavasti.

Eniten vastauksissa nousi esiin osa-alue *seksuaalisuus ja oikeudet*, erityisesti omasta kehosta päättämisoikeuden ja turvataitojen näkökulmasta.

Tämän osion korostuminen haastatteluissa voi viestiä tämän näkökulman painottumista ja korostuneisuutta haastateltujen opettajien ajatuksissa seksuaalikasvatuksesta. Tämä onkin tyypillinen lähestymistapa, sillä seksuaalikasvatuksessa keskitytään joskus juuri hyväksikäytön torjuntaan monipuolisemman ja positiivissävytteisen seksuaalikasvatuksen sijaan (Sciaraffa & Randolph, 2011, s. 33; WHO ym., 2010, s. 8). Tässä tapauksessa oikeuksien korostuminen tosin liittyy todennäköisesti enemmän seksuaalioikeuksien toteutumisen edistämiseen ja seksuaalisten väärinkäytösten torjuntaan yhteiskunnallisella tasolla, sillä tämä näkökulma oli myös vahvasti läsnä haastatteluvastauksissa ja se on korostunut myös yhteiskunnallisessa keskustelussa viime vuosina. Tämä näkökanta onkin aiheellinen, sillä seksuaalikasvatus on avainasemassa seksuaalioikeusongelmien ratkaisemisessa yhteiskunnassa (Davies & Robinson, 2010, s. 259).

Haastateltava 3, joka oli tutkittavien omien kuvailujen mukaan tutustunut seksuaalikasvatuksen aihepiiriin eniten, toi ilmi enemmän näkökohtia seksuaalikasvatuksesta kuin kaksi muuta haastateltavaa. Tämä viittaa siihen, että seksuaalikasvatus ei ole itsestään selvä asia edes ammattikasvattajille, vaan edellyttää tutustumista ja perehtymistä laajan ja laadukkaan seksuaalikasvatuksen mahdollistamiseksi, kuten WHO ja muut esittävät (2010, s. 30, 32).

Tulokset antavat yleisesti rohkaisevan kuvan varhaiskasvatuksen opettajien valmiuksista toteuttaa seksuaalikasvatusta. Kaikki tässä tutkimuksessa haastatellut opettajat tunnistivat lapsuuden seksuaalisuuden olemassaolon ja näkivät seksuaalikasvatuksen olevan hyödyllistä ja tärkeää varhaiskasvatuksessa. Heidän näkemyksensä olivat valtaosin linjassa teoretiedon laadukkaasta seksuaalikasvatuksesta ja lapsen seksuaalisuudesta kanssa, minkä voidaan nähdä kertovan varhaiskasvatuksen opettajilla olevan jonkin verran käsitystä aiheesta. Heidän asenteensa ovat myös positiivinen merkki lapsuuden seksuaalisuuden myöntämisen kannalta: lapsen seksuaalisuus ei kenties ole enää yhtä kielletty asia kuin aiemmin ja siihen liittyvät tabut voivat olla murtumassa.

Vaikka kehityssuunta seksuaalikasvatuksen yleistymisessä ja lasten seksuaalisuuden tunnustamisessa voi olla oikea, aihe vaatii yhä työtä. Seksuaalikasvatus tulee ensinnäkin normalisoida yleisesti ja ulottaa kaikkien

varhaiskasvatukseen osallistuvien lasten saataville. Toisekseen sen laatua tulee kehittää varmistamalla kasvattajien riittävät valmiudet sen toteutukseen. Seksuaalikasvatuksen sisältöjä tulee myös tarkastella kriittisesti ja kehittää sen piirissä käsiteltäviä aiheita siten, että se tukee kaikkien lasten tarpeita, eikä rajoittaudu ilmeisimpien ja helpoimpien sisältöjen käsittelyyn. Esimerkiksi seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt voivat helposti jäädä ilman itselleen elintärkeää kasvatusta ja tietoa, ellei heidän tarpeisiinsa erikseen kiinnitetä huomiota (Robinson & Davies, 2008, s. 223).

5.2 Tutkimuksen luotettavuus

Tutkimuksen luotettavuuteen vaikuttaa lähes lukematon määrä erilaisia tekijöitä, joista eräät keskeiset ovat käsite- ja sisältövalidius. Käsitevalidius tarkoittaa, kuinka pätevästi teoreettisesta taustatiedosta on löydetty keskeiset käsitteet, ilmiöt ja ominaisuudet tutkimuksen perustaksi. Sisältövalidius viittaa teemahaastattelussa siihen, kuinka hyvin haastattelun runko ja haastatteluun valmistellut kysymysteemat kykenevät tavoittamaan tutkittavan aiheen ja tuovat ilmi haastateltavien käsityksiä. (Hirsjärvi & Hurme, 1982, s. 129.) Kumpaankin näistä ongelmista kiinnitettiin tässä tutkimuksessa huomiota; tutkimuksen pohjaksi tutustuttiin aihepiiriin teoriataustaan mahdollisimman huolella ja sen pohjalta muotoiltiin tutkimuksessa tarkasteltavat aiheet sekä haastattelurunko. Koska seksuaalikasvatus on aiheena hyvin laaja, haastattelu-aika oli melko rajallinen ja haastattelu-teemat suhteellisen suurpiirteisiä, sisältövalidius saattoi jäädä toivottavaa suppeammaksi. Haastatteluissa tuskin tavoitettiin tutkimukseen osallistujien kaikkia näkemyksiä ja käsityksiä seksuaalikasvatuksesta ja runsaasti oleellisia ajatuksia jäi todennäköisesti tuomatta ilmi.

Saaranen-Kauppinen ja Puusniekan (2009, s. 27-28) mukaan tutkimuksessa ei voida koskaan päästä täysin eroon tutkijan subjektiivisesta vaikutuksesta, eikä tutkimuksen tuottama tieto siten ole koskaan puhtaasti riippumatonta ja täysin luotettavaa. Luotettavuutta parantaa kuitenkin kriittinen suhtautuminen tutkimusprosessiin ja siihen sisältyviin valintoihin ja ratkaisuihin prosessin kaikissa vaiheissa (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka, 2009, s. 27). Tässäkin tutkimuksessa harjoitettiin jatkuvaa itsekritiikkiä tutkimuksen luotettavuuden parantamiseksi aina teoriataustan kartoituksesta

aineistoanalyysiin ja pohdintaan asti. Erityisesti aineistoanalyysin teemoitteluvaiheessa aineistosta tehtyjä tulkintoja tarkasteltiin hyvin kriittisesti, jotta tutkijan vaikutus jäisi mahdollisimman vähäiseksi ja haastateltujen näkemykset tulisivat ilmi mahdollisimman rehellisesti.

Koska tutkittavien määrä oli pieni ja tutkimusote vain tunnusteleva, tästä tutkimuksesta ei voida tehdä yleistäviä johtopäätöksiä, eikä tutkittavien näkemysten voida katsoa edustavan yleisesti varhaiskasvatuksen opettajien näkemyksiä. Tutkimus kertoo varsinaisesti vain kyseisten opettajien ajatuksista ja antaa siten laajemmassa kontekstissa vain esimerkkejä joistain opettajien keskuudessa esiintyvistä näkökannoista. Koska tutkittavien opettajien näkemykset olivat suurilta linjoiltaan hyvin samanlaisia, tulokset voitaneen kuitenkin nähdä hyvin varovaisena viittauksena siitä, että tämän suuntaiset näkemykset eivät liene erityisen harvinaisia varhaiskasvatuksen opettajien keskuudessa.

Tässä tutkimuksessa ei ollut mahdollista syventyä seksuaalisuuden ja seksuaalikasvatuksen aiheisiin tyhjentävän syvällisesti. Rajallisten resurssien vuoksi tutkimuksen teoreettinen tausta sekä haastattelujen ja analyysin pohja jäivät välttämättä rajallisiksi ja siten joitain näkökulmia jäi epäilemättä huomioimatta. Tutkimus kuitenkin saavutti omat tavoitteensa hyvin, vaikkei tavoittanutkaan aihekokonaisuuksien kaikkia ulottuvuuksia.

Tutkimuksen luotettavuuteen voi vaikuttaa merkittävästi tutkijan ennakkokäsitykset ja -asenteet tutkittavasta aiheesta. Tämän tutkimuksen kohdalla tutkijalla oli ennakkoon positiivinen näkemys seksuaalikasvatuksen tarpeellisuudesta varhaiskasvatuksen kontekstissa, missä piilee riski erityisesti teoreettisen taustatiedon keräämisen kohdalla. Ennakkokäsitys aiheesta saattaa ohjata samanmielisten ja yksipuolisten lähteiden äärelle, mikä heikentäisi tutkimuksen luotettavuutta ja tieteellisyyttä merkittävästi. Vaikka teoriataustaan perehdyttäessä ei erikseen haettu seksuaalikasvatukseen kriittisesti suhtautuvia lähteitä, niitä ei vältettykään, eikä niitä tullut kirjallisuushauissa vastaan, mikä hiukan tukee teoriataustan validiutta.

5.3 *Jatkotutkimukset*

Tieto varhaiskasvatuksen työntekijöiden valmiuksista toteuttaa seksuaalikasvatusta on tarpeen varhaiskasvatustoiminnan laaja-alaisen laadun kehittämisen kannalta. Tämä tutkimus ei anna riittävästi tietoa kehitystyön tueksi, vaikkakin luo pohjaa lisätutkimuksille, joten on tarpeen tutkia aihetta lisää ja etenkin laajemmilla otoskoilla. Olisi kiinnostavaa ja hyödyllistä kartoittaa kvantitatiivisin menetelmin, kuinka laajasti tämän tutkimuksen tulosten suuntaisia näkemyksiä ja käsityksiä esiintyy varhaiskasvatuksen opettajien keskuudessa. Myös muiden varhaiskasvatuksen ammattiryhmien, sosionomien ja lastenhoitajien, kannat aiheeseen ovat tutkimisen arvoisia ja etenkin ammattiryhmien mahdollisten näkemuserojen selvittäminen tuottaisi hyödyllistä tietoa kehittämistyön pohjalle.

6 LÄHTEET

- Blaise, M. (2009). "What a Girl Wants, What a Girl Needs": Responding to Sex, Gender, and Sexuality in the Early Childhood Classroom. *Journal of Research in Childhood Education*, 23(4), 450-460.
- Bolin, A., Whelehan, P. (2009). *Human Sexuality: Biological, Psychological, and Cultural Perspectives*. New York: Routledge.
- Cacciatore, R. S.-M., Ingman-Friberg, S. M.-L., Lainiala L. P. & Apter, D. L. (2020). Verbal and Behavioral Expressions of Child Sexuality Among 1-6-Year-Olds as Observed by Daycare Professionals in Finland. *Archives of Sexual Behavior*, 49, 2725–2734.
- Cacciatore, R., (2016). Lasten seksuaalinen käytös. Teoksessa S. Ingman-Friberg, & R. Cacciatore (toim.), *Keho on leikki. Avain luonnolliseen seksuaalikasvatukseen alle kouluikässä*. Helsinki: Duodecim.
- Cacciatore, R., Ingman-Friberg, S., Apter, D., Sajaniemi, N. & Kaltiala, R., (2020). An alternative term to make comprehensive sexuality education more acceptable in childhood. *South African Journal of Childhood Education*, 10(1), a857. doi:10.4102/SAJCE.V10I1.857
- Cavendish, M. (2010) *Sex and Society*. New York: Marshall Cavendish Reference.
- Counterman, L. & Kirkwood, D., (2013). Understanding Healthy Sexuality Development in Young Children. *Voices of Practitioners*, 8(2).
- Davies, C. & Robinson, K. (2010). Hatching Babies and Stork Deliveries: risk and regulation in the construction of children's sexual knowledge. *Contemporary Issues in Early Childhood*. 11(3).
- Heikel, K. (2021, 23.4.). *Asiantuntija: "Anders ei ala lyödä naista vasta nelikymppisenä" – Ruotsissa etsitään keinoja puuttua parisuhdeväkivaltaan ja avainasemassa ovat pojat*. Yle. <https://yle.fi/uutiset/3-11896827>

- Hirsjärvi S., Hurme H. (1982) *Teemahaastattelu*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hirsjärvi, S. (1981). Aspects of consciousness in child rearing. *Jyväskylän Studies in Education, Psychology and Social Research*, 43.
- Honig, A. S. (2000). Psychosexual Development in Infants and Young Children: Implications for Caregivers. *Young Children*, 55(5), 70-77.
- Honor, G., (2004). Sexual Behavior in Children: Normal or Not? *Journal of Pediatric Health Care* 18(2).
- Maailman terveysjärjestö (WHO). (2006) *Defining sexual health: Report of a technical consultation on sexual health, 28–31 January 2002, Geneva*.
Haettu osoitteesta
http://www.who.int/reproductivehealth/topics/gender_rights/defining_sexual_health.pdf
- Maailman terveysjärjestön (WHO) Euroopan aluetoimisto & BZgA. (2017). *Training matters: A framework for core competencies of sexuality educators*. Haettu osoitteesta https://www.bzga-whocc.de/fileadmin/user_upload/BZgA_Training_matters_EN.pdf.
- Maailman terveysjärjestön (WHO) Euroopan aluetoimisto, BZgA & Terveystieteiden tutkimuskeskus. (2010). *Seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa: Suuntaviivat poliittisille päättäjille, opetus- ja terveydenhuollon viranomaisille ja asiantuntijoille*. Haettu 21.1.2021 osoitteesta <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201205085324>.
- Metsämuuronen, J. (2000). *Laadullisen tutkimuksen perusteet*. Helsinki: Methelp.
- Novitsky, A., (2016). Kuuluuko seksuaalikasvatus kaikille. Teoksessa S. Ingman-Friberg & R. Cacciatore (toim.), *Keho on leikki. Avain luonnolliseen seksuaalikasvatukseen alle kouluikässä*. Helsinki: Duodecim.
- Robinson, K. H. (2008). In the name of 'childhood innocence': A Discursive Exploration of the Moral Panic Associated with Childhood and Sexuality. *Cultural Studies Review*, 14(2), 113–127.
- Robinson, K., Davies, C. (2008). Docile Bodies and Heteronormative Moral Subjects: Constructing the Child and Sexual Knowledge in Schooling. *Sexuality & Culture*, 12, 221–239. doi:10.1007/s12119-008-9037-7
- Saaranen-Kauppinen, A., & Puusniekka, A. (2009). *Menetelmäopetuksen tietovaranto KvaliMOTV. Kvalitatiivisten menetelmien verkko-oppikirja*.

Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Haettu 8.4.2021 osoitteesta <http://urn.fi/urn:nbn:fi-fe2012112210007>.

Schiaraffa, M. & Randolph, T. (2011). "You Want Me to Talk to Children about What?" Responding to the Subject of Sexuality Development in Young Children. *Young Children*, 66(4), 32-38.

Väestöliitto. (2020). *Lasten kehotunnekasvatus*. Haettu 12.4.2021, <https://www.vaestoliitto.fi/ammattilaiset/lasten-kehotunnekasvatus/>

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2018). Helsinki: Opetushallitus.

Yhdistyneiden kansakuntien (YK) yleissopimus lapsen oikeuksista (1989). Haettu osoitteesta https://unicef.studio.crasman.fi/pub/public/pdf/LOS_A5fi.pdf.

Haastatteluteemat

Suostumus:

Suostutko osallistumaan tähän haastattelututkimukseen varhaiskasvatuksen opettajien näkemyksistä varhaiskasvatuksen seksuaalikasvatuksesta ja annatko luvan säilyttää haastatteluaineistoasi tutkimuksen tekemistä varten tarpeellisen ajan?

Taustatiedot:

Mikä koulutus vakaopeksi?
Milloin valmistunut vakaopeksi?
Kuinka kauan työskennellyt vakaopena?
Työskenteleekö vakaopena vastaushetkellä?

Oletko perehtynyt tai tutustunut tähän aiheeseen aiemmin?

Mitä ymmärrät termillä seksuaalikasvatus? Mitä seksuaalikasvatus on ja mitä se pitää sisällään? Mitä se tavoittelee?

Mitä ymmärrät lapsuuden seksuaalisuudella? Mitä, millaista, milloin se on?

Kuuluuko seksuaalikasvatus mielestäsi varhaislapsuuden kasvatukseen ylipäättään?

Kenelle kuuluu: koti / pk / ...
Minkä ikäisenä seksuaalikasvatus pitäisi aloittaa?

Mitä hyvä seksuaalikasvatus mielestäsi edellyttää, mitkä ovat perusedellytykset sille?

Kuvaile, millaista on mielestäsi hyvä seksuaalikasvatus? Entä huono?

Suunnitelmat, velvoite yms seksuaalikasvatukselle:

Onko nähdäksesi seksuaalikasvatusta (tai vastaavaa) yksikön, tiimin vasussa/toimintasuunnitelmassa, laissa tai muussa varhaiskasvatusta ohjaavassa asiakirjassa?

Seksuaalikasvatuksen merkitys

Miksi tarvitaan? Mitä hyötyä?

”Kehitystasolle sopiva” seksuaalikasvatus. Mikä määrittää tai mistä kasvattaja tietää, mikä on mihinkin kehitystasoon sopivaa?